

KAI KURIE BAUDIMO UŽ TURTO PISISAVINIMĄ PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Romualdas Drakšas

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas Draksas@tdd.lt

Pateikta 2013 m. kovo 3 d., parengta spausdinti 2013 m. birželio 17 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos teorinės ir praktinės pasisavinimo problemos. Autorius pateikia savo nuomonę dėl pasisavinimo baigtumo momento ir sudėties formalumo, įrodinėdamas, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 183 straipsnyje numatyta nusikaltimo sudėtis yra formali. Taip pat straipsnyje vertinamos dvi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys (2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2008 ir 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012), kurios formavo teismų praktiką pasisavinimo bylose. Autorius daro išvadą, kad LAT turėtų aiškiai pasisakyti, jog turto pasisavinimu nebus laikoma ir asmens veikoje nebus tyčios tais atvejais, kai bendrovės vadovas (akcininkas) nesuvokė realios galimybės, kad jis gali elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu. Tokį nesuvokimą patvirtintų tai, kad kaltininkas absoliučiai visus „išgrynintus“ juridinio asmens pinigus panaudojo tik bendrovės interesams ir naudai gauti.

Reikšminiai žodžiai: pasisavinimas, tyčia, baigtumas, formali sudėtis, tikslas.

Įvadas

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – LR BK) padarė nemažai esminių pakeitimų ne tik teismų praktikoje, bet taip pat nulėmė tolesnę Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinos plėtrą. Tuo pat metu kai kurios visiškai naujos šio kodekso nuostatos sukėlė karštas mokslininkų diskusijas ir nevienareikšmiškus vertinimus tiek Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje, tiek ir teismų praktikoje. Kita vertus, nemažai BK nuostatų ir jų turinio interpretavimų, egzistavusių iki priimant naują LR BK, iš esmės nepakito, nors tikrai nusipelnė didesnės kritikos. Visų pirma tai sakytina apie egzistuojantį baudžiamąjį turto pasisavinimo (LR BK 183 straipsnis) vertinimą galiojančioje teismų praktikoje. Objektivumo dėlei būtina paminėti, kad patraukimo baudžiamajon atsakomybėn už svetimo turto pasisavinimą problemas savo disertacijoje ir mokslinėje monografijoje „Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)“ nagrinėjo D. Bukelienė. Autorė pagrindinį dėmesį skyrė baudžiamosios atsakomybės už svetimo turto pasisavinimą reglamentavimo bei šios veikos kvalifikavimo teorinėms ir praktinėms problemoms, jos atskyrimui nuo kitų nusikaltimų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams¹. Įmonių vadovų teisinės atsakomybės aspektu šią problemą nagrinėjo A. Abramavičius, O. Fedosiukas ypatingą dėmesį skyrė turto ir turtinės teisės, kaip nusikalstamos veikos dalyko, sampratos Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamajoje teisėje analizei, E. Sinkevičius atkreipė dėmesį į juridinio asmens už turto pasisavinimą baudžiamosios atsakomybės problemas, atskirus svetimo turto pasisavinimo aspektus yra nagrinėję ir A. Drakšienė, K. Jovaišas, V. Piesliakas bei kiti Lietuvos autoriai². Turto pasisavinimas taip pat aptariamas Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėliuose, oficialiuose baudžiamųjų įstatymų komentaruose, kai kurie šios nusikalstamos veikos požymių nustatymo ypatumai atskleisti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau šiame darbe – LAT) senato nutarimuose. Tačiau manytina, kad tai jokiū būdu nesumenkina ir nepaneigia tolesnių baudžiamosios atsakomy-

- 1 Paminėtini teismų praktikai vertingi turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo objektyviosios pusės požymių analizės aspektai. Atliktų tyrimų pagrindu autorė atskleidė slauto ir atviro turto pasisavinimo arba turto iššvaistymo itin svarbius kvalifikuojant nusikalstamas veikas formų skirtumus. Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005
- 2 Pavyzdžiui, Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998; Fedosiuk, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normos analizė. *Jurisprudencija*. 2004, 60 (52); Fedosiuk, O. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata. *Jurisprudencija*. 2008, 11 (113); Sinkevičius, E. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002. Drakšienė, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2001 ir Drakšienė, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: Registrų centras. 2009; Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius: Justitia, 2006; Jovaiša, K.; Misiūnas, J. Baudžiamųjų įstatymų komentaras (nusikaltimai nuosavybei, valstybės tarnybai, teisingumui, ūkininkavimo tvarkai, finansams). *Verslo ir komercinė teisė*. 1999, 4-5 (298). Be abejo, turto pasisavinimo problemos gan plačiai yra nagrinėjamos ir užsienio šalių autorių. Paminėtini A. Bojcovas, V. Dodonovas, L. Gauchmanas, S. Kočoži, O. Kapinus, H. Firstas, P. Robinsonas, W. Joecksas, J. Wesselas ir kt. Deja, straipsnio apimtis neleidžia išvardinti ir išsamiau išnagrinėti visų paminėtų autorių darbų.

bės už turto pasisavinimą tyrimų reikšmės. Šiandien baudimo už turto pasisavinimą probleminiai aspektai yra aktualūs jau vien dėl to, kad teismų praktikoje galiojančio BK 183 straipsnio nuostatas tenka taikyti gana dažnai. Tai liudija ir statistiniai duomenys. Pavyzdžiui, pagal Nusikalstamų veikų žinybinio registro (VRM Informatikos ir ryšių departamento) duomenis 2007 m. buvo užregistruota 691 nusikalstama veika, susijusi su svetimo turto pasisavinimu (nusikaltimas ir baudžiamasis nusižengimas), 2008 m. – 751, 2009 m. – 821, 2010 m. – 811, o 2011 m. – 645 nusikalstamos veikos. Pabrėžtina, kad šios nusikalstamos veikos išaiškinamos šiek tiek geriau nei kiti nusikaltimai nuosavybei – nuo 2007 m. ištiriama vidutiniškai apie 70 proc. visų užregistruotų turto pasisavinimo atvejų. Tačiau atkreipiant dėmesį į tai, kad policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos šalies įvykių suvestinių informacija neatspindi tikslios nusikalstamumo padėties Lietuvoje, ji nėra išsami ir gali sudaryti neteisingą įspūdį apie teritorinę nusikalstamumo sklaidą³, tikslinga pasinaudoti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos duomenimis, kadangi šioje institucijoje tiriamos nusikalstamos veikos, kurios daro didžiausią žalą valstybės biudžetui ir labiausiai kenkia Lietuvos tarptautiniam įvaizdžiui, susijusios su didelės vertės pridėtinės vertės mokesčio (PVM) įgijimu iš valstybės biudžeto ar jo išvengimu apgaule, Europos Sąjungos paramos lėšų neteisėtu gavimu ir panaudojimu, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimu. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos duomenimis, 2011 m. pagal BK 183 straipsnį užregistruotos tik 136 nusikalstamos veikos, o ištirtos 109 nusikalstamos veikos⁴. Taigi kasmet teismams tenka nagrinėti daugiau nei 100 sudėtingų baudžiamųjų bylų dėl svetimo turto pasisavinimo.

Tačiau Baudžiamojo įstatymo taikymo problemos kyla ne vien iš didėjančio nusikalstamų veikų skaičiaus, bet ir iš praktikoje susiformavusio, autoriaus nuomone, nevisiškai teisingo kai kurių turto pasisavinimo subjektyviųjų požymių vertinimo, kurie suponuoja tai, jog teismai dažnai priima nepakankamai pagrįstus ir teisingus nuosprendžius. Yra atvejų, kai suveldami tikslo bei kaltės baudžiamąsias sampratas, teismai pripažįsta kaltais padarius turto pasisavinimą ir skiria bausmes asmenims, kurių padarytos veikos vargu ar gali būti kvalifikuotos pagal LR BK 183 straipsnį.

Todėl šio mokslinio straipsnio tikslas – išnagrinėti kai kuriuos svetimo turto pasisavinimo kvalifikavimo aspektus ir pakviesti teisės teoretikus bei praktikus mokslinei diskusijai dėl tapusio paradigma veikos turinio interpretavimo. Straipsnyje taip pat siekiama sukelti abejonių dėl įsigalėjusio nustatytų faktinių aplinkybių teisinio vertinimo teismuose ir pasiūlyti naują kai kurių turto pasisavinimo objektyviųjų požymių, susijusių su daroma nusikalstama veika, interpretaciją.

Siekiant įgyvendinti šio mokslinio straipsnio tikslą buvo taikyti sisteminės analizės, lyginimo, dokumentų analizės ir kiti moksliniai metodai.

3 Eismontaitė, A.; Beconytė, G. Šalies įvykiai ir nusikalstamumas 2010 m. – viešosios informacijos pateikimas žemėlapiuose. *Filosofija. Sociologija*. 2011, 22 (4): 412.

4 <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=49836>>.

1. Tikslas ir kaltės sampratos pagal LR BK 183 straipsnį

Pagal galiojančio BK 183 straipsnio turinį turto pasisavinimu laikytini atvejai, kai kaltininkas jam patikėtą ar jo žinioje esantį turtą ar turtinę teisę tyčia neteisėtai ir neatlygintinai paverčia savo turtu, t. y. ima elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu, ir taip padaro žalą turto savininkui. Įstatymų leidėjas konstruodamas šią nusikaltimo sudėtį vartoja pasisavinimo sąvoką, kuri gali būti vartojama apibrėžiant ir kitus nusikaltimus nuosavybei: vagystę, radiojo pasisavinimą ir kt. Lingvistine prasme pasisavinti – paimti į savo nuosavybę kaip savą⁵, todėl žodis „pasisavinti“ suponuoja tai, kad turtas buvo kaltininko valdomas ir po to pasiliekamasis sau kaip nuosavybė. Paminėtina, kad teisinėje literatūroje mokslininkai pateikia įvairiai sukonstruotus turto pasisavinimo apibrėžimus. Pavyzdžiui, A. Drakšienė ir E. Stauskienė formuluoja tokį apibrėžimą: turto pasisavinimas – neteisėtas, neatlyginamas kaltininkui patikėto ar esančio jo žinioje turto paėmimas ir užvaldymas⁶. D. Bukelienė įsitikinusi, kad pasisavinimas yra baigtas tada, kai kaltininkas yra neteisėtai užvaldęs svetimą turtą ir įgijęs galimybę elgtis su juo kaip su nuosavu⁷. E. Sinkevičius pateikia kiek platesnį apibrėžimą ir turto pasisavinimą įvardija kaip neteisėtą, neatlygintą svetimo daikto pavertimą savo faktine nuosavybe arba svetimos turtinės teisės perėmimą savo naudai, objektyviai įgyjant visas galimybes naudotis ar disponuoti pasisavintu daiktu ar turtinėmis teisėmis⁸. Pateikti apibrėžimai leidžia teigti, kad turto pasisavinimo sampratoje akcentuojamas esminis turto pasisavinimo sudėties požymis – kaltininkas užvaldo turtą, kurio atžvilgiu (t. y. turtas yra jam patikėtas arba buvo jo žinioje) turi ypatingus, teisiškai apibrėžtus įgaliojimus⁹.

Paminėtina, kad užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose ši nusikalstama veika vadinama įvairiai. Pavyzdžiui, Vokietijos ir Prancūzijos baudžiamuosiuose kodeksuose šios nusikalstamos veikos įvardijamos kaip „pasitikėjimo sulaužymas“ (vok. *untreue*¹⁰; pranc. *abuse de confiance*¹¹). Šių šalių įstatymų leidėjas pabrėžia ne patikėto svetimo turto pasisavinimo momentą, bet pabrėžia žalos padarymą piktnaudžiaujant pasitikėjimu ir suteiktais kaltininkui įgaliojimais arba faktinėmis galimybėmis, kylančiomis iš svetimo turto valdymo¹².

-
- 5 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 510.
  - 6 Drakšienė, A.; Stauskienė, E. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 65.
  - 7 Bukelienė, D., *supra* note 1, p. 95.
  - 8 Sinkevičius, E., *supra* note 2, p. 142.
  - 9 Turto buvimo kaltininko žinioje pagrindas gali būti darbo ar valstybės tarnybos teisiniai santykiai, taip pat atvejai, kai kaltininkas dėl savo užimamų pareigų turi teisę pavaldiniams, kuriems patikėtas turtas, duoti nurodymus dėl jų panaudojimo. Tokiems asmenims priskirtini įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ar asmenys, atsakingi už atskiras jų veiklos sritis.
  - 10 Strafgesetzbuch [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-06]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>>.
  - 11 Codepenal [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-26]. <<http://admi.net/code/index-CPENALLL.html>>.
  - 12 Paminėtina, kad Vokietijos BK atskirai numato atsakomybę ir už patikėto daikto pasisavinimą (vok. *veruntreuung*). Anglų kalba turto pasisavinimas – „*embezzlement*“. Šis žodis yra kilęs iš prancūziško „*embeiseller*“, kuris etimologine prasme reiškia sunaikinti arba pavogti ir su pavogtu turtu pabėgti (Salinger, L. M. *Encyclopedia of White-Collar & Corporate Crime*, 1 tomas. United States of America: Arkan-

Pagal Lietuvos teismų praktiką patikėtas turtas – tai užimamų pareigų, specialių pavedimų bei sutarčių pagrindu teisėtai kaltininko valdomas svetimas turtas, kurio atžvilgiu kaltininkas turi teisiškai apibrėžtus įgalinimus. Esantis kaltininko žinioje yra toks turtas, kai kaltininkas dėl savo užimamų pareigų turi teisę pavaldiniams, kuriems patikėtas turtas, duoti nurodymus dėl šio turto panaudojimo¹³. Prie tokių asmenų priskirtini įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai ar asmenys, atsakingi už atskiras jų veiklos sritis, tačiau nesantys materialiai atsakingi už tą turtą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1998 m. gruodžio 22 d. nutarime yra nurodęs teismams, kad turto pasisavinimas turėtų būti laikomas baigtu „neteisėtai užvaldžius svetimą turtą ir turint realią galimybę juo naudotis ir disponuoti“.

Autoriaus nuomone, pasisavinimą reikėtų laikyti baigtu, kai neteisėtai užvaldomas svetimas turtas ir yra reali, kaltininko suvokta galimybė jį valdyti, juo naudotis ar disponuoti arba pasisavinama turtinė teisė, suteikianti kaltininkui galimybę gauti svetimą turtą arba turtinę naudą tuoj pat arba ateityje, elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu. Taigi svarbiausia – kaltininkas turi turėti realią galimybę valdyti svetimą turtą, juo naudotis ar disponuoti, suvokti savo veiksmų pavojingumą ir norėti atitinkamai elgtis. Šiuo atveju labai svarbi sąlyga, kad kaltininkas turi aiškiai suvokti savo galimybę elgtis su svetimu turtu kaip savu. Tuo atveju, jei tokia galimybė nebuvo kaltininko suvokta, negalime sakyti, kad pasisavinimas yra baigtas.

LR BK 183 straipsnio komentare pabrėžiama, kad pasisavinimas yra materialioji nusikalstamos veikos sudėtis, todėl būtina turtinės žalos atsiradimo sąlyga¹⁴. Toks teiginys prieštarauja anksčiau nurodytam pasisavinimo baigtumo momento supratimui. Jei besąlygiškai priimtume, kad pasisavinimas yra materialioji nusikalstamos veikos sudėtis, tektų pripažinti, kad ši veika gali būti laikoma baigta tik nuo žalos atsiradimo momento¹⁵. Pasak D. Bukelienės (2005, p. 93) ir A. Drakšienės (2009, p. 347), to-

sas State University, 2005, p. 280). Terminas „*embezzlement*“ dažnai vartojamas ir turto pasisavinimo, ir turto iššvaistymo atvejais.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“. *Teismų praktika*. 1998, 10.

14 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 347.

15 Būtina atsižvelgti, kad praktikoje galimi atvejai, kai asmuo turtą pasisavina, bet žalos juridinis asmuo nepatiria. Pateikime pavyzdį: asmuo dirba restorano virtuvės vadovu ir jo žinioje yra visi maisto produktai, iš kurių virėjas ruošia patiekalus. Kiekvieną dieną visą mėnesį jis išsineša jam patikėtų maisto produktų už 100 litų, tačiau gale mėnesio padarius reviziją materialinių vertybių trūkumo juridinio asmens apskaitoje nenustatyta ir juridinis asmuo žalos nepatyrė. Pasirodo, virtuvės virėjas savavališkai sumažindavo klientams tiekiamas porcijas arba vienus brangesnius produktus pakeisdavo pigesniais ir taip, apgaudinėdamas klientus, „sutaupydavo“ maisto produktus savo pietums. Klientai pretenzijų nereikšdavo, kadangi porcijos būdavo sumažinamos labai nežymiai ir jų žala tesiekdavo nuo vieno iki kelių litų. Negalime sakyti, kad juridinis asmuo patyrė žalą iš „sutaupyty“ maisto produktų, nes jie „sutaupyti“ neteisėtai ir tai būtų neteisėtos juridinio asmens pajamos, į kurias jis jokių teisių neturi. Negalima sakyti, kad virtuvės šefas pasisavindavo restorano kliento turtą, nes jis tik sumažino klientų porcijas. Virtuvės šefas pasisavindavo tik jam patikėtą restorano turtą (maisto produktus), bet ši jo veika nesukeldavo juridiniam asmeniui materialinės žalos. Kaip jau minėta, vargu ar galima laikyti žala negautas neteisėtas pajamas. Jei manytumėme, kad turto pasisavinimas yra materialioji sudėtis, tokiu atveju negalėtumėme bausti virtuvės šefo pagal BK 183 straipsnį, nes jo veika nepadarė žalos juridiniam asmeniui. Šiuo atveju netinka net svarstymai apie netur-

kia veika yra tik pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką arba neteisėtus kaltininko veiksmus reikėtų vertinti kaip kitų teisės šakų normų, kurių pagrindu yra jam patikėtas arba jo žinioje yra svetimas turtas, pažeidimą. Tačiau tokiais atvejais nemaža dalis nusikalstamų veikų lieka už nusikalstamos veikos sudėties ribų.

Nors baudžiamosios atsakomybės pagrindas – padaryta baudžiamąjį įstatymo uždrausta, pavojinga ir baustina veika ir nuo jos prasideda kiekvienas tyrimas, tačiau kartu būtina nustatyti, ar asmens elgesys buvo valingas, kokie siekiami ar pageidaujami jo padariniai. Nuostata *actus non facit reum nisi mens sit rea* (veika nėra nusikalstama, jei nėra nusikalstamas sumanymas) daugelyje pasaulio šalių ir teisės sistemų galioja jau daugelį metų¹⁶. Ji geriausiai atspindi nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės išraišką, asmens psichinį santykį su nusikalstama veika. Savo ruožtu *mens rea* (nusikalstamas sumanymas) yra būtinas nusikalstamos veikos elementas ir kartu su *actus reus* turi būti įrodytas prieš paskiriant žmogui įstatymo sankcijoje nustatytą poveikio priemonę. Baudžiamosios teisės doktrinoje pabrėžiama, kad būtent *mens rea* sujungia visus subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius¹⁷. Todėl asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn nepakanka vien to, kad jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamąjį įstatymą, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu (BK 2 straipsnio 1 dalis), nes kiekvienas asmuo atsako ne apskritai už padarytą nusikalstamą veiką, bet už kaltai padarytą veiką. J. Wesselsas rašo: „Kaltės ir atsakomybės principo pagrindas – tai žmogaus sugebėjimas laisvai ir teisingai nuspręsti, kas yra teisė ir kas yra neteisėtumas. Tik tuo atveju, jei egzistuoja ši sprendimo laisvė, kaltinimo pareiškimas kaltininkui turi prasmę.“¹⁸ Kaltės principo veikimas baudžiamąjoje teisėje yra įtvirtintas BK 2 straipsnio 3 dalies nuostatoje, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio.

Iš pačios straipsnio formuluotės bei turto pasisavinimo sampratos teigtina, kad baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą galima tik esant tiesioginei tyčiai, kurią suponuoja tai, kad kaltininkas supranta, jog svetimą turtą ar turtinę teisę neteisėtai paverčia savu turtu, numato, kad dėl to savininkas šio turto neteks, ir to nori. S. Bikelis visiškai teisingai pabrėžia, kad „tyčinės nusikalstamos veikos kaltininkas turi suvokti atsakomybę už inkriminuojamą nusikalstamą veiką numatančio BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingą veiką“¹⁹. Pasak D. Bukelienės, „teiginys, kad turtas gali būti pasisavinamas tik tiesiogine tyčia, niekada nebuvo ginčijamas mokslininkų darbuose ir niekada nekėlė problemų praktikoje“²⁰.

---

tinę žalą restorano reputacijai, nes ši žala atsiranda dėl klientų apgaudinėjimo, o ne dėl maisto produktų pasisavinimo.

- 16 Esakov, G. A. *Mens rea v ugovnom prave Soedinjonik Chtatov Ameriki*. Juridicheskij centr press, 2003.
- 17 Abramavičius, A., et al. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 200–201.
- 18 Wessels, J. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 127.
- 19 Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo romerio universitetas, 2007, p. 49.
- 20 Bukelienė, D., *supra* note 1, p. 131.

Taigi, vertindami tik LR BK 183 straipsnyje numatytą normą bei teorinę turto pasisavinimo sampratą, galime teigti, kad tiesioginė tyčia kaltininko veikoje turi būti konstatuotina tik jei:

1. Kaltininkas suvokia, kad turtas, kuris jam patikimas ar atsiranda jo žinioje yra svetimas;
2. Kaltininkas suvokia, kad jam patikėtą ar jo žinioje esantį svetimą turtą paverčia savu. Šį turtą pradeda vertinti kaip savą;
3. Kaltininkas valingai paverčia svetimą turtą savu ir ima juo disponuoti bei naudotis kaip savu turtu.

Pabrėžtina, kad nusikalstama, kaip ir kiekviena kita žmogaus veika, yra beprasme ir chaotiška, jeigu ji nėra nulemta asmens suvoktų realių ar tariamų tikslų. Asmens veiklos tikslai gali būti ne visada akivaizdūs arba viena nusikalstama veika gali būti siekiama dviejų ar daugiau tikslų²¹. Nusikalstamos veikos tikslas paprastai apibrėžiamas kaip asmens siekis, susijęs su nusikalstamos veikos padarymu, priešastys, dėl kurių jis nusprendė padaryti šią veiką. Akivaizdu, kad pasisavindamas svetimą turtą kaltininkas turėtų turėti savo ar trečiųjų asmenų praturtėjimo tikslą, nors įstatymų leidėjas straipsnio dispozicijoje šio tikslo nenurodo bei palieka jį už nusikaltimo sudėties ribų. Kvalifikuojant veiką pagal LR BK 183 straipsnį visiškai nesvarbu dėl kokių priežasčių asmuo pasisavino jam patikėtą arba jo žinioje buvusį svetimą turtą. Veika turi būti pripažįstama nusikalstama net jei kaltininkas elgėsi vedinas išimtinai kilnių tikslų (pavyzdžiui, noro padėti skurstantiems ar neįgaliesiems). Tokios pačios nuomonės laikosi ir vienintelės Lietuvoje monografijos, skirtos turto pasisavinimo ir iššvaistymo teoriniams ir praktiniams aspektams, autorė D. Bukelienė²² bei kiti šia tema rašę Lietuvos autoriai²³. Toks Lietuvos įstatymų leidėjo požiūris į kaltininko veikimo tikslą, konstruojant pasisavinimo sudėtį, nėra unikalus ir atitinka kitų valstybių praktiką. Pavyzdžiui, analogiškas įstatymų leidėjo požiūris į pasisavinimo tikslą matomas ir galiojančiame Vokietijos BK (246 paragrafas)²⁴. Labiau išskirtinas 1996 m. Prancūzijos prekybos draugijų įstatymas, kurio 437 straipsnio 3 dalis numato vadovaujančio personalo atsakomybę už bendrovės turto ar kredito panaudojimą asmeniniais tikslais²⁵ bei Danijos BK, kurio 228 straipsnis numato tikslą gauti sau ar kitiems neteisėtos naudos²⁶.

21 Bojko, A. I. Kategorija „cel“ v ugovno-pravovoj doktrine. *Kategorija „cel“ v ugovnom, ugovno-ispolnitelnom prave i kriminologii. Materialy IV Rosijskogo kongresa ugovnogo prava*. Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet M. V. Lomonosova, 2009, s. 173.

22 Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 184.

23 Fedosiuk, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normos analizė, *supra* note 2; Drakšienė, A. Baudžiamoji atsakomybė už vagystę. *Teisė*. 2000, 37.

24 <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#246>>.

25 Fedosiuk, O. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata, *supra* note 2.

26 The Danish Criminal Code; October 1 st. Copenhagen, 1990.

2. Tikslas ir kaltės sampratos baudžiant už turto pasisavinimą teismų praktikoje

Pabrėžtina, kad LAT praktika turto pasisavinimo atžvilgiu buvo išimtinai vienoda ir nekito iki pat 2012 metų. Geriausiai ją (ir vėliau įvykusius pokyčius) atspindi dvi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys: 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2008²⁷ ir 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012²⁸. Šios dvi nutartys liečia pagrindinę veikų kvalifikacijos pagal BK 183 straipsnį praktinę problemą, kuri gali būti išreikšta klausimu: ar galima kvalifikuoti kaip bendrovės turto pasisavinimą atvejus, kai bendrovės pinigus iš kasos ar kitu būdu, pažeisdamas teisės aktų reikalavimus, pasiima bendrovės direktorius²⁹ (kuris dažnai būna ir bendrovės akcininkas), tačiau juos visus panaudoja tik bendrovės naudai ir interesams. Neginčytina, kad tokioje veikoje gali būti kelių kitų nusikaltimų sudėtys – pavyzdžiui, apgaulingas arba aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 222, 223 straipsniai), dokumentų klastojimas (BK 300 straipsnis) ar net sukčiavimas (BK 182 straipsnis), tačiau kyla didelės abejonės, ar ši veika gali būti laikoma svetimo turto pasisavinimu. Šiame kontekste reikėtų sutikti su E. Bieliūnu, kad atsižvelgiant į teisėtumo interesus reikia, jog kvalifikuojant nusikaltimą teisės norma būtų nustatyta besąlygiškai, tai yra tiksliai atspindėtų tą patį reiškini³⁰. Klaidingas kvalifikavimas gali reikšti kaltininko padėties apsunkinimą ar nepagrįstą pripažinimą kaltu padarius nusikalstamą veiką.

2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2008. Bylos esmė (pirmos ir apeliacinės instancijos teismų sprendimai) buvo tokia: pirmosios instancijos teismas nuosprendyje konstatavo, kad bylos įrodymais neginčytinai nustatyta, jog A. Č., būdamas bendrovės direktorius ir vienas iš dviejų akcininkų, panaudodamas suklastotus buhalterinius dokumentus iš UAB kasos gavo grynais pinigines lėšas: 2001 m. liepos – 2002 m. gruodžio mėn. – 96 354,82 Lt, 2003 m. liepos–gruodžio mėn. – 88 830,40 Lt, 2004 m. balandžio–gegužės mėn. kartu su antruoju bendrovės akcininku ir komercijos direktoriumi E. P. – 42 277,04 Lt. Tačiau, įvertinęs byloje esančius duomenis, teismas padarė išvadą, kad A. Č. ir E. P. neturėjo tiesioginės tyčios pasisavinti jiems svetimą UAB priklausančią turtą, kadangi nustatė, jog už šias pinigines lėšas buvo įgytas turtas, kuris „visą laiką buvo naudojamas bendrovės interesais“. Teismo nuomone, ta aplinkybė, kad turto įgijimas, jo naudojimas, priklausymas bendrovei nebuvo tinkamai buhalteriskai sutvarkyti iki 2006 m. rugpjūčio 4 d., nėra pagrindas vertinti nuteistųjų veiksmus kaip pasisavinimą. Teismo požiūriu, nepaneigta nuteistųjų versija, kad turto įgijimas iš privačių asmenų buvo „pigesis būdas įgyti bendrovei reikalingus daiktus, darbo priemones, nes tuo metu bendrovė tik kūrėsi ir neturėjo tam pakankamai piniginių lėšų“.

27 <http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=33789>.

28 <<http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>>.

29 Toliau straipsnyje šioms bendrovės direktoriaus veiksams apibrėžti taikysiu sampratą „išgrynintos“ lėšos.

30 Bieliūnas, E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*. 2008, 69: 14.

Apeliacinės instancijos teismas, bylą nagrinėdamas pagal Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokuroro apeliacinį skundą, pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, kad A. Č. ir E. P. neturėjo tyčios pasisavinti jų žinioje buvusio UAB didelės vertės turto ir kad pinigines lėšas jie panaudojo bendrovės reikmėms įgydami kitą turtą. Apeliacinis teismas pažymėjo, kad nebuvo įrodyta pareikštuose kaltinimuose inkriminuota aplinkybė, jog A. Č. ir E. P. pinigines lėšas naudojo asmeniniams poreikiams tenkinti. Teisėjų kolegija, palyginusi A. Č. ir E. P. parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu, teisiama jame posėdyje ir apeliacinės instancijos teisme, pažymėjo, kad neturi pagrindo abejojti jų duotų parodymų apie išgrynintų piniginių lėšų panaudojimą bendrovės reikmėms teisingumu. Kolegijos nuomone, nuteistųjų parodymai, kad už išgrynintas pinigines lėšas pirkto bendrovei automobilinius krautuvus, liejimo formas, kilnojamąjį namelį, remontavo bendrovės biurą, o visi pirkti įrenginiai nuo jų įsigijimo momento buvo naudojami išimtinai bendrovėje, viso proceso metu buvo vienodi, nuoseklūs ir neprieštaringi, patvirtinti kitais byloje surinktais įrodymais.

LAT teismo baudžiamųjų bylų kolegija, nors ir neginčijo nustatytų faktinių aplinkybių, kad būdami vieninteliai bendrovės akcininkai ir jos vadovai A. Č. ir E. P. visus „išgrynintus“ bendrovės pinigus panaudojo tik pačios bendrovės veiklai vystyti ir įsigyti įrankiams bei priemonėms, nuo pat jų įsigijimo pradžios naudotiems bendrovės veikloje, tačiau pažymėjo: „Pagal bylos duomenis matyti, kad nuteistieji A. Č. ir E. P. pripažino, jog jie neteisėtai iš UAB kasos imdavo jų, kaip šios bendrovės direktoriaus ir komercijos direktoriaus, žinioje buvusias bendrovei priklausančias pinigines lėšas ir šiomis lėšomis naudojosi savo nuožiūra (anot nuteistųjų, pirkto įrenginius, remontavo patalpas). Taigi nuteistieji pripažino, kad jie, neturėdami tam norminiais aktais nustatytos teisės, naudojosi ir disponavo svetimu turtu. Nusikaltimai buvo baigti, kai nuteistieji iš bendrovės kasos paėmė pinigines lėšas ir pagal savo valią galėjo su jomis atlikti bet kokius veiksmus. Nuteistųjų tvirtinimas, kad svetimos piniginės lėšos buvo paimtos turint tikslą bendrovės reikmėms už jas pirkti įvairius įrenginius ir pan. (nesvarstant, ar tokie tvirtinimai yra pagrįsti ir teisingi), sprendžiant klausimą, ar jų veiksmuose yra nusikaltimo sudėtis, šiuo atveju reikšmės neturi, nes nusikalstamos veikos tikslas nėra būtinas turto pasisavinimo sudėties požymis. Jau minėta, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato išaiškinimą bei susiformavusią teisminę praktiką neteisėtai užvaldžius svetimą turtą tolesni kaltininko veiksmai su tokiu turtu veikos kvalifikavimui reikšmės neturi, todėl nepriklausomai nuo to, ar užvaldydamas svetimą turtą kaltininkas siekė naudoti sau ar kitiems asmenims, kieno reikmėms toks turtas buvo naudojamas, jo veika atitinka nusikaltimo, numatyto BK 183 straipsnio 1 dalyje, sudėtį (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius teisėjų kolegijos nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-267/2003, 2K-330/2006, 2K-396/2006, 2K-208/2008*).“ Teismas taip pat nurodė: „kad apeliacinės instancijos teismas be pagrindo sprendė, jog „UAB piniginių lėšų panaudojimas asmeniniams A. Č., E. P. poreikiams tenkinti nagrinėjamoje byloje yra privalomai įrodinėtina aplinkybė, nes prokuroro jiems pareikštuose kaltinimuose nurodoma, jog būtent tokiu būdu jie pasisavino UAB priklausančias pinigines lėšas“. Tai, kad pareikštame kaltinime buvo nustatyta, jog pasisavintą turtą A. Č. ir E. P. panaudojo ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytiems asmeniniams poreikiams,

nereiškia, kad ši aplinkybė tampa būtinuoju nusikalstamos veikos sudėties požymiu. Kokios veikos yra nusikalstamos, kokie jų sudėties požymiai, nustatoma baudžiamuoju įstatymu (BK 1 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 2 straipsnio 4 dalis), o ne kaltinamuoju aktu. Nusikalstamos veikos padarymo tikslas, motyvas, kurie yra priskiriami fakultatyviems nusikalstamos veikos sudėties požymiams, įrodinėjami tik tais atvejais, kai jie aprašyti Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio, nustatančio atsakomybę už padarytą konkrečią nusikalstamą veiką, dispozicijoje. Pagal BK 183 straipsnio 1 dalies dispoziciją nusikalstamos veikos tikslas nėra būtinas nusikaltimo sudėties požymis ir jis neturi reikšmės veikos kvalifikavimui. Nusikalstamos veikos tikslas ir motyvas galėjo būti nustatomi tik siekiant išsiaiškinti nusikalstamos veikos padarymo priežastis ar kaltininko asmenybę.“

Tokioje LAT argumentacijoje iš karto pastebima esminė diskutuotina mintis, kuri nebuvo daroma pirmos ir apeliacinės instancijos teismuose – šioje nutartyje, LAT remdamasis bendra turto pasisavinimo bylų praktika, nekorektiškai vertina ir skiria kaltės ir tikslo sampratą, t. y. aplinkybes, kurios apibūdina A. Č. ir E. P. kaltę, LAT vertina kaip apibūdinančias veikos tikslą.

Akivaizdu, kad jei asmenys visas „išgrynintas“ lėšas panaudojo tik bendrovės veiklai vystyti ir įsigyti įrankiams bei priemonėms, nuo pat jų įsigijimo pradžios naudotiems bendrovės veikloje bei visada šias „išgrynintas“ lėšas vertino tik kaip bendrovės lėšas, jų nenaudojo ir negalvojo naudoti kitaip, kaip tik bendrovės naudai ir interesams, reiškia jie nesuvokė, kad savinasi bendrovės lėšas ir to nesiekė. Nesuvokė, nes niekada nevertino šių lėšų kaip savų (nesuvokė, kad „išgrynintas“ lėšas užvaldė) ir galvojo apie jas tik kaip apie bendrovei priklausančius pinigus ir turtą. Nesiekė, nes visas „išgrynintas“ bendrovės lėšas aktyviai naudojo tik pačios bendrovės naudai ir interesams, nors ir turėjo nesuvoktą galimybę elgtis kitaip. Todėl A. Č. ir E. P. veikoje nėra nei intelektualinio, nei valinio tyčios momentų, apibūdinančių jų kaltę. Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas BK 183 straipsnyje tiesiogiai neįvardija tikslo kaip esminio nusikaltimo sudėties požymio. Tikslas šiuo atveju tėra „pagalbinis“ požymis, apibūdinantis A. Č. ir E. P. asmenybes. LAT neįvertino, kad tikslas tėra asmenų siekiai, o kaltę nurodo konkrečios byloje nustatytos faktinės aplinkybės, pasireiškiančios per šių asmenų poelgius bei savo elgsenos vertinimą. Šioje byloje tikslą galėtume apibūdinti kaip siekį palengvinti bendrovės veiklą ir sutaupyti lėšų, tačiau jis būtų visiškai nesvarbus, jei bent dalis „išgrynintų“ lėšų būtų panaudota kitur, o ne įgyvendinant šį tikslą. A. Č. ir E. P. veikos kvalifikavimui ir vertinimui žymiai svarbesnės kaltės kategorijos: „nesuvokė, kad savinasi“ ir „nesiekė pasisavinti“, kurios pagrįstos byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis.

Taigi, faktines bylos aplinkybes vertinęs ne kaip parodančias A. Č. ir E. P. kaltę, o tik nurodančias jų veikos tikslą, teismas neatskyrė tikslo ir kaltės sampratų, subjektyviosios pusės požymius vertino ne kiekvieną atskirai, o tik jų neapibrėžtą visumą. Dėl tokios klaidos susidarė įspūdis, kad kaltės ir tikslo sampratos šioje byloje yra nekorektiškai interpretuojamos. Kita vertus, ši LAT situacijos interpretacija leidžia manyti, kad, nepaisant baudžiamosios teisės teorijoje pasitaikiusių samprotavimų, teismų praktikoje turto pasisavinimas buvo neginčytinai laikomas formaliąja sudėtimi. A. Č. ir E. P. turėjo atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus, nors bendrovei nebuvo padaryta „turtinė

žala“, t. y. neatsirado padariniai, atsirandantys nusikalstama veika darant poveikį nuosavybės teisės objektui, be to, kategoriška LAT prielaida, kad padariniai kyla neišvengiamai kartu su kaltininko daromais nusikalstamais veiksmais, daro šią nusikaltimo sudėtį formaliąja³¹.

Tokia LAT esminių sąvokų interpretacija (kaip precedentas) darė poveikį žemesnės grandies teismams nagrinėjant turto pasisavinimo bylas ir kvalifikuojant kaip turto pasisavinimą net tokius atvejus, kai asmuo nesuvokė, kad savinasi bendrovės turtą ar įgyja galimybę juo savo nuožiūra disponuoti.

2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012. Bylos esmė atsiskleidžia per pirmos ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus ir jų vertinimą LAT. A. K. pagal 183 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad, būdamas UAB „A“ direktorius, 2008 m. gegužės–rugsėjo mėn. laikotarpiu, Vilniuje, tiksliau nenustatytu laiku ir vietoje, veikdamas bendrininkų grupė su organizuotos grupės nariais (dėl kurių atliekamas atskiras ikiteisminis tyrimas), pasisavino jo žinioje buvusį didelės vertės – 55 949,21 Lt – UAB „A“ turtą, t. y. A. K. vienam organizuotos grupės nariui pateikė UAB „A“ rekvizitus ir nurodė, kokios neva parduodamos šiai bendrovei prekės turi būti įrašytos į PVM sąskaitas faktūras ir kitus dokumentus. Organizautos grupės nariams į jų valdomos, bet jokios realios veiklos nevykdančios UAB „AP“ dokumentus (2008 m. gegužės 6 ir 30 d., birželio 12 d., liepos 10, 16, 24 ir 30 d., rugpjūčio 18 d. PVM sąskaitas faktūras ir prie jų pridedamus kasos pajamų orderius) įrašius žinomai melagingus duomenis, kad UAB „AP“ neva pardavė UAB „A“ prekių už 201 102,51 Lt, iš kurių 30 676,65 Lt sudaro pridėtinės vertės mokestis (toliau – PVM), o UAB „AP“ direktoriaus pasirašyti suklastoti dokumentai buvo perduoti A. K., o šis juos pateikė UAB „A“ finansininkams, nurodydamas įtraukti į UAB „A“ buhalterinę apskaitą ir pagal juos atsiscaityti su UAB „AP“. UAB „A“ finansininkai, nežinodami, kad pateikti dokumentai yra suklastoti ir realiai tarp UAB „AP“ ir UAB „A“ jokių sandorių neįvykę, pagal kasos knygą už įgytas prekes A. K. grynaisiais išmokėjo: 2008 m. gegužės 31 d. – 30 000 Lt, 2008 m. birželio 30 d. – 15 000 Lt, 2008 m. liepos 10 d. – 10 000 Lt, 2008 m. liepos 31 d. – 5000 Lt, iš viso 60 000 Lt, iš jų 55 949,21 Lt neva už įgytas prekes A. K. sumokėjo UAB „AP“. Šiuos pasisavintus pinigus A. K. panaudojo tiksliai nenustatytiems asmeniniams poreikiams. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. gruodžio 10 d. nuosprendžiu jis pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 183 straipsnio 2 dalyje, padarymo, o Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 27 d. nuosprendžiu nuteistojo apeliacinis skundas atmestas. Kasaciniame skunde nuteistojo gynėjas nurodė, kad „veikos kvalifikavimas pagal šį BK straipsnį nulemtas vien objektyviojo veikos požymio – grynujų pinigų perdavimo nuteistajam, o dėl jo tyčios padarius šią nusikalstamą veiką konkrečių argumentų nepateikta; teismas netyrė nuteistojo psichinio santykio su daroma veika (siektu UAB „A“ turtą paversti savo turtu). Kasatoriaus teigimu, apeliacinės instancijos teismo išvada dėl A. K. tyčios pasisavinti jam išmokėtus grynuosius pinigus, teigiant, jog jis (A. K.), pa-

31 Pabrėžtina, kad ir baudžiamosios teisės teorijoje tai nėra visiškai nauja nuomonė, apie tokį svetimo turto pasisavinimo vertinimo galimybę yra rašęs V. N. Kudrjavcevas. Kudrjavcev, V. N. *Obektivnaja storona prestuplenija*. Moskva, 1960, s. 157–158.

indamas pinigus iš UAB „A“ kasos ir juos išleisdamas savo reikmėms, suprato, kad dėl jo veikos kyla pavojus šios bendrovės nuosavybei, ir numatė, kad dėl to jai bus padaryta didelė žala, galėtų būti pripažinta teisinga ir pagrįsta tik tuo atveju, jei būtų įrodyta, kad pinigus nuteistasis iš tikrųjų gavo ir juos išleido savo reikmėms“.

Vertindamas kasacinio skundo argumentus, LAT konstatavo: „sprendžiant, ar bendrovės vadovas, neteisėtai disponuodamas bendrovės turtu ar jį paimdamas, padarė BK 183 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką, būtina nustatyti ir jo tyčios turinį (kryptingumą). Šiuo atveju esminę reikšmę turi tai, kokį sumanymą turėjo bendrovės vadovas neteisėtai disponuodamas ar paimdamas jam patikėtą (buvusį jo žinioje) bendrovės turtą: ar jį naudoti asmeniniams poreikiams tenkinti, ar panaudoti bendrovės interesais. Jeigu bendrovės vadovas tokį turtą neteisėtai paėmė ar kitaip neteisėtai juo disponavo, turėdamas sumanymą jį naudoti bendrovės poreikiams tenkinti, tai jo veika paprastai negali būti vertinama kaip tokio turto pavertimas nuosavu ir kvalifikuojama pagal BK 183 straipsnį. Apie tokio sumanymo buvimą bendrovės vadovo veikloje sprendžiama atsižvelgiant į tai, kaip toks turtas buvo naudojamas ar dėl to bendrovei buvo padaryta žala, ir į kitas objektyvias veikos padarymo aplinkybes. Teismai šiuo atveju turi remtis teismo nagrinėjimo metu nustatytais duomenimis, patvirtinančiais kaltininko sumanymą bendrovės turtą naudoti (ar ir patį tokio turto naudojimą) bendrovės reikmėms. Tokiu atveju tik išsamus bylos aplinkybių išnagrinėjimas sudaro galimybes teismams padaryti teisingas išvadas. <...> Kita vertus, bendrovės vadovo neteisėtas disponavimas jam patikėtu (buvusiu jo žinioje) turtu, šio turto paėmimas pats savaime dar nereiškia, jog yra padaryta BK 183 straipsnyje numatyta nusikalstama veika. Būtinasis turto pasisavinimo požymis yra turtinės žalos nukentėjusiajam padarymas. Taigi, ir kvalifikuojant bendrovės vadovo veiką kaip turto pasisavinimą, reikia įvertinti, ar neteisėtai disponuojant bendrovės turtu ar jį paimant, bendrovei buvo padaryta turtinė žala. Ši žala turi būti reali, o ne tik konstatuojama pagal bendrovės buhalterinės apskaitos dokumentuose esančius duomenis. Pavyzdžiui, buhalterinė apskaita gali būti tvarkoma apgaulingai, siekiant gauti neįtrauktų į apskaitą grynųjų pinigų, kurie panaudojami bendrovės reikmėms tenkinti (perkama bendrovės veiklai reikalinga įranga, medžiagos, atsiskaitoma už bendrovei suteiktas paslaugas ir pan.). Nors šiais pinigais disponuojama neteisėtai, tačiau tokiu disponavimu turtinė žala bendrovei nepadaroma ir paprastai tai negali būti laikoma turto pasisavinimu BK 183 straipsnio prasme.“

Ši nutartis parodo, kad LAT pozicija iš esmės keičiasi³². Teismas pateikė nuomonę, iš kurios galime spręsti, kad faktinės aplinkybės, rodančios, kur „išgrynintos“ bendrovės lėšos buvo panaudotos, visų pirma apibūdina teisiamojo kaltę ir tik iš dalies jo veikos tikslą. Tačiau nurodydamas tirti, ar turtas nebuvo panaudotas asmeniniams poreikiams tenkinti, LAT įnešė sumaištį į tokio pobūdžio bylų tyrimą bei nagrinėjimą teismuose. Visų pirma, samprata „asmeniniams poreikiams“ yra labai neaiški. Kyla klausimas, jei asmuo visas „išgrynintas“ lėšas paaukoko labdarai, ar galime sakyti, kad jos buvo panaudotos „asmeniniams poreikiams“ tenkinti. Neaišku, kaip vertinti ir tokią situaciją, kai dalis „išgrynintų“ lėšų panaudota bendrovės interesams, o dalis asmeni-

32 Įdomu, kad abiejose aptartose bylose buvo tas pats pranešėjas.

niams poreikiams. Akivaizdu, jog tokiais atvejais nebegalime teigti, kad nėra tyčios kaltininko veikoje. Asmuo supranta, kad pats disponuoja „išgrynintomis“ bendrovės lėšomis ir pats sprendžia, kokią tų lėšų dalį panaudoti bendrovei, o kokią sau. Tokiu būdu jis suvokia pasisavinimo faktą ir sąmoningai jį realizuoja, o jau pasibaigus nusikalstamai veikai, dalį pasisavintų lėšų naudoja bendrovės interesams. Tiesa ta, kad bendrovė patirs mažesnę žalą. Tačiau patirtos žalos dydis veikos kvalifikacijai reikšmės turėtų tik tada, jei BK 183 straipsnyje numatyta nusikalstama veika būtų baigta tik nuo realios žalos atsiradimo momento.

Taigi, siekiant išvengti bet kokios sumaišties ikiteisminio tyrimo metu ir kylančių neaiškumų, LAT turėtų aiškiai pasisakyti, kad turto pasisavinimu nebus laikoma ir asmens veikoje nebus tyčios tais atvejais, kai bendrovės vadovas (akcininkas) nesuvokė realios galimybės elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu ir absoliučiai visus „išgrynintus“ juridinio asmens pinigus panaudojo tik bendrovės interesams ir jos naudai gauti. Reikėtų tirti ne tai, ar „išgrynintos“ lėšos buvo panaudotos asmeniniams poreikiams, bet tai, ar tos lėšos nebuvo visos panaudotos bendrovės naudai ir interesams. Kaip minėta, jei asmuo bent dalį „išgrynintų“ bendrovės lėšų panaudojo kitur, o ne juridinio asmens naudai ir interesams, tokio asmens veika turi būti kvalifikuojama pagal BK 183 straipsnį. Tokiu atveju, kvalifikuojant veiką kaip turto pasisavinimą, visiškai nesvarbu, kokia dalis lėšų buvo panaudota bendrovės naudai ir kokiems tikslams jis panaudojo likusias „išgrynintas“ lėšas. Svarbiausia kaltininko veikos kvalifikacijai tai, kad bent dalies lėšų panaudojimas ne bendrovės naudai rodo, jog jis suvokė užvaldęs juridinio asmens lėšas ir pats asmeniškai sprendžia, kokią dalį naudoti bendrovės naudai, o kokią kitiems savo ar kitų asmenų poreikiams tenkinti.

Pabrėžtina, kad dviprasmiška LAT praktika vertintina neigiamai, kadangi pagal Teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalį būtent „Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus“. Todėl žemesnės instancijos teismai privalo įsiklausyti ir sekti precedentu, kuris būna LAT sprendimuose. Ji ypač svarbi stiprinant visuomenės pasitikėjimą teismais, kadangi, 2011 m. balandžio 1–5 d. „Vilmorus“ atlikto sociologinio tyrimo duomenimis, Lietuvos teismais pasitiki tik 13,8 proc. gyventojų³³.

Baigiant norėtusi pabrėžti, kad straipsnio autorius nesiekia kategoriškai nuginčyti paradigma tapusią baudžiamosios teisės teoriją. Viena vertus, autorius norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad praktikoje svetimo turto pasisavinimo veikų kvalifikavimas kol kas labai sunkus ir dažnai klaidingas. Kita vertus, šiandien Lietuvai sparčiai integruojant į demokratinius pagrindais tvarkomų valstybių bendrijas, jų ekonomines sistemas, susiformavusi teisės teorija dėl pasisavinimo sudėties materialumo nebegali būti laikoma universalia. Šioje sferoje akivaizdžiai stinga platesnės mokslinės diskusijos bei precedentinių šaltinių, išgrynintų praktinių rekomendacijų.

33 Ar teisė ir teisingumas toliau žengs priešingomis kryptimis [interaktyvus]. 2011 m. gegužės 16 d. [žiūrėta 2012-09-21]. <<http://www.veidas.lt/>>.

Išvados ir pasiūlymai

1. Svetimo turto pasisavinimu turėtų būti laikoma baigta nusikalstama veika, kai kaltininkas neteisėtai užvaldo svetimą turtą ir turi realią, jo paties suvoktą, galimybę tą turtą valdyti, juo naudotis ar disponuoti arba pasisavina turtinę teisę, suteikiančią kaltininkui galimybę gauti svetimą turtą arba turtinę naudą tuoj pat arba ateityje, elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu. Šiuo atveju labai svarbi sąlyga, kad kaltininkas turi aiškiai suvokti savo galimybę elgtis su svetimu turtu kaip savu. Tuo atveju, jei tokia galimybė nebuvo kaltininko suvokta, negalima teigti, kad pasisavinimas yra baigtas. Baigtumo momentas ir tai, kad praktikoje galimi atvejai, kai kaltininkui pasisavinus juridinio asmens turtą šis nepatiria realios žalos, rodo, jog BK 183 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtis gali būti laikoma formaliąja.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje svetimo turto pasisavinimo turinys ir nusikalstamos veikos baigtumo momentas traktuojami nevienareikšmiškai, o tai neišvengiamai lemia baudžiamojo įstatymo taikymo klaidas žemesnės grandies teismuose. Iki 2012 m. gegužės 8 d. LAT nutarties, šis Teismas formavo praktiką, pagal kurią buvo galima manyti, jog svetimo turto pasisavinimas yra formalioji sudėtis, kadangi *de facto* padaryta žala buvo paliekama už nusikaltimo sudėties ribų. Tais atvejais, kai pasisavinimu buvo kaltinamas bendrovės vadovas (akcininkas), kuris visas „išgrynintas“ bendrovės lėšas panaudodavo tik bendrovės interesams ir naudai, Teismas faktines bylos aplinkybes vertindavo ne kaip parodančias teisiamojo kaltę, o tik nurodančias jo veikos tikslą. Net nustačius, kad kaltininkas nesuvokė realios galimybės elgtis su bendrovės turtu kaip savu ir jo dispozicijoje atsiradusį turtą visada vertino kaip bendrovės turtą, teismas kvalifikuodavo kaltininko veiką kaip pasisavinimą, motyvuodamas, kad kaltininko veikos tikslas nėra svarbi konkrečios nusikalstamos veikos kvalifikavimo aplinkybė. Tai leidžia manyti, kad Teismas konkrečioje byloje neatskyrė tikslo ir kaltės sampratų, o vertino subjektyviosios pusės požymių visumą. 2012 m. gegužės 8 d. nutartimi LAT pakeitė savo požiūrį. Suformavęs precedentą, pagal kurį privaloma tirti, ar „išgrynintos“ lėšos nebuvo panaudotos „asmeniniams poreikiams“ ir ar bendrovė patyrė žalą, kartu įnešė sumaištį į įprastą tokio pobūdžio bylų tyrimą bei nagrinėjimą teisme. Tokia situacija leidžia manyti, kad LAT grįžta prie baudžiamosios teisės teorijoje įsigalėjusio požiūrio, jog kilusi dėl padarytos nusikalstamos veikos žala yra būtinuoju objektyviosios pusės požymiu, todėl ją visais atvejais būtina nustatyti kvalifikuojant veiką pagal BK 183 straipsnį.

Teismų praktikai būtų pravartu, kad LAT suvienodintų teismų praktiką ir aiškiai pasisakytų, jog nebus laikoma svetimo turto pasisavinimu, o asmens veikoje nebus tyčios tais atvejais, kai bendrovės vadovas (akcininkas) nesuvokia realios galimybės elgtis su svetimu turtu kaip su nuosavu. Tokį nesuvokimą patvirtintų tai, kad kaltininkas absoliučiai visus „išgrynintus“ juridinio asmens pinigus panaudoja tik bendrovės interesams ir jai naudingai veiklai. Taip pat siūlytina, kad Teismas išaiškintų „asmeninių poreikių“ sampratą.

Literatūra

- Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1998.
- Abramavičius, A., et al. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Drakšienė, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga.* Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Bieliūnas, E. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė.* 2008, 69.
- Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
- Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai).* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
- Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai).* Vilnius: Eugrimas, 2008.
- Codepenal [interaktyvus]. <<http://admi.net/code/index-CPENALLL.html>>.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- Drakšienė, A. Baudžiamoji atsakomybė už vagystę. *Teisė.* 2000, 37.
- Drakšienė, A.; Stauskienė, E. *Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
- Eismontaitė, A.; Beconytė, G. Šalies įvykiai ir nusikalstamumas 2010 m. – viešosios informacijos pateikimas žemėlapiuose. *Filosofija. Sociologija.* 2011, 22 (4).
- Fedosiuk, O. Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normos analizė. *Jurisprudencija.* 2004, 60 (52).
- Fedosiuk, O. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata. *Jurisprudencija.* 2008, 11 (118).
- Jovaiša, K.; Misiūnas, J. Baudžiamųjų įstatymų komentaras (nusikaltimai nuosavybei, valstybės tarnybai, teisingumui, ūkininkavimo tvarkai, finansams). *Verslo ir komercinė teisė.* 1999, 4-5 (298).
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
- Salinger, L. M. *Encyclopedia of White-Collar & Corporate Crime,* 1 tomas. angl. United States of America: Arkansas State University, 2005.
- Sinkevičius, E. Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2002.
- Strafgesetzbuch [interaktyvus].* [žiūrėta 2012-09-06]. <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#246>>.
- The Danish Criminal Code; October 1 st. Copenhagen, 1990.
- Wessels, J. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra.* Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Bojko, A. I. Kategorija „cel“ v ugovolno-pravovoj doktrine. *Kategorija „cel“ v ugovolnom, ugovolno-ispolnitelnom prave i kriminologii. Materialy IV Rosijskogo kongresa ugovolnogo prava.* Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet M. V. Lomonosova, 2009.
- Kudriavcev, V. N. *Objektivnaja storona prestuplenija.* Moskva, 1960. (rusiškų šaltinių pavadinimai turėtų būti ir angliškai)
- Esakov, G. A. *Mensrea v ugovolnom prave Soedinjonik Chtatov Ameriki.* Juridicheskij centr press, 2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 „Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 ir 275 str.)“. *Teismų praktika.* 1998, 10.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-06]. <<http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>>.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-368/2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-06]. <http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=33789>.

SOME PROBLEMATIC ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR MISAPPROPRIATION

Romualdas Drakšas

Mykolas Romeris university, Lithuania

Summary. *The act of “embezzlement” provided for in Article 183 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania gives rise to a number of both theoretical and practical problems. First of all, various authors do not agree whether embezzlement constitutes a substantive or formal element. In the author’s opinion, embezzlement is deemed complete when possession of the property of others is taken illegally and there is a real possibility, **perceived by the perpetrator**, to manage it, to use it or to dispose of it or misappropriation is made of a property right, giving the perpetrator a possibility to receive other persons’ property or property benefit immediately or in the future, to treat the property of others as one’s own. That is, when a real possibility, perceived by the perpetrator, to treat the property of others as one’s own arises but not when the damage is caused. In this case, particular importance is adduced to the condition that the perpetrator must clearly perceive his/her possibility to treat the property of others as one’s own. In case such a possibility has not been perceived by the perpetrator, we cannot state that embezzlement is complete. The moment of completeness and the fact that in practice there may be cases where no real damage is caused to a legal entity when the perpetrator embezzles property of the former (see the example in footnote 15), show that the criminal act provided for in Article 183 of the Criminal Code contains a formal element.*

When evaluating practical problems, the article overviews two rulings of the Supreme Court of Lithuania that are of particular importance for the formation of the case-law.

Before the ruling of the Supreme Court of Lithuania of 8 May 2012, this court used to formulate somewhat erroneous case-law in examining cases concerning accusations raised on the basis of Article 183 of the Criminal Code. In cases where the head (shareholder) of a company was accused of embezzlement and used all the “cashed” funds of the company only for the interests and benefit of the company, the court used to evaluate the factual circumstances of the case not as indicative of the fault of the defendant, but only as indicative of the purpose of his/her act. Even if it was determined that the perpetrator did not perceive the real possibility to treat the company’s property as his/her own and always used to regard the property which came to his/her disposal as the company’s property, the court used to qualify the perpetrator’s act as embezzlement, by reasoning that the purpose of the perpetrator’s act

was not a circumstance relevant for such qualification. It can be stated that in such a manner the court failed to distinguish between the concept of purpose and the concept of fault, failed to evaluate the features of the subjective part individually, and assessed them in their entirety. Due to such a mistake, the court created an impression that the concepts of fault and purpose in the case were confused.

By its ruling of 8 May 2012 the Supreme Court of Lithuania corrected those mistakes, however, its instruction to investigate whether “cashed” funds were not used “for personal needs” and whether the company suffered damage introduced a confusion into the investigation of cases of this type and their examination in court, as the concept of “personal needs” was not absolutely clear, whereas the fact of suffering damage was not necessary in order to qualify an act under Article 183 of the Criminal Code.

*In the author’s opinion, the Supreme Court of Lithuania should pronounce clearly that the cases where the head (shareholder) of the company has not perceived the real possibility to treat the other person’s property as his/her own will not be regarded as property embezzlement and there will be no deliberation in the person’s act. The absence of such perception would be confirmed by the fact that the perpetrator has used **absolutely all** “cashed” money of the legal entity only for the interest and benefit of the company.*

Keywords: *the act of “embezzlement”, fault, formal composition of crime, purpose of the act.*

Romualdas Drakšas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamoji atsakomybė, bausmių skyrimas.

Romualdas Drakšas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, professor. Research interests: criminal law, criminal liability, sentencing.